

Тодоров Ігор

*Професор. Доктор історичних наук
Професор кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій
Ужгородський національний університет
(м. Ужгород. Україна)*

НАРАТИВИ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ. МІСЦЕ КОЗАЦЬКОГО ЧИННИКА

Дев'ятий рік триває безпосередня інвазія Росії в Україну. Її готувала й тепер супроводжує шалена російська пропаганда. Незмінними наративами цієї пропаганди є твердження, що «українці та росіяни – один народ», що Росія – жертва західної «русофобії», що «кольорові революції» інспіровані Заходом, що владу в Україні захопили фашисти, які гноблять російськомовне населення, що Україну втягують у НАТО тощо. З початком повномасштабної агресії 24 лютого 2022 р. до них додалися «спеціальна воєнна операція на Донбасі» з метою «демільтаризації та денацифікації України», а також те, що військові злочини під Києвом – це голлівудське інсценування, що західна зброя не впливає на хід війни та ін. Тобто існує лише «кремлівський» правильний погляд на історію і реальність. У цьому контексті козацький чинник відіграє другорядну, але важливу роль. Російські казаки у 2014 р. брали участь в окупації Криму та частини Донбасу. Донські казаки певний час навіть контролювали окремі райони Луганської області. І тепер, в умовах ескалації агресії, «православні казаки є основою окупаційного режиму» [5].

9 серпня 2020 р. указом президента Росії затверджено Стратегію державної політики щодо російського казачтва на 2021–2030 рр. По суті, вона ще раз юридично закріпила принципи, якими російська влада керується у своїх взаєминах з казачтвом [7]. Саме т. зв. реєстрові казаки є активними учасниками російської агресії.

Проте державна політика щодо казачтва викликає затяте неприйняття в частини тих, хто називає себе «справжніми казаками». Вони спираються на термін, уведений у російське законодавство на хвилі казацького відродження. Так, відповідно до закону РФ «Про реабілітацію репресованих народів» від 26 квітня 1991 р., казачтво належало до «історично сформованих культурно-етнічних спільностей», а не «соціокультурних спільностей», як у затвердженій Путіним стратегії. Різниця між двома підходами очевидна: якщо в першому розумінні це етнічна спільність чи то самостійний етнос, належність до якого визначається так само, як вона визначається стосовно інших етнічних спільнот, то в другому розумінні казачтво – це, по суті, стан, належність людини до якого визначається родом її діяльності [2].

Ці два підходи поділяють тих, хто вважає себе казаками, на т. зв. реєстрових казаків, які, по суті, є воєнізованими держслужбовцями, і «етнічних казаків», які вважають себе членами окремої культурно-етнічної спільності. Другі називають перших «рядженими», звинувачуючи їх у проведенні політики етноциду стосовно «етнічних казаків» за допомогою розмивання казацької спільності та підміни її етнічної суті, перші ж у відповідь називають других «казакійцями», звинувачуючи їх у «розколі російського народу».

Під час всеросійського перепису населення 2002 р. 140 028 осіб указали свою національність як «казак / казачка». Проте вже під час перепису 2010 р. їхня кількість скоротилася до 67 573 осіб [1]. Можливо, так сталося через політично вмотивовані фальсифікації. Адже прихильники такої казацької етнічної самоідентифікації неформально ставляться в один ряд із «бандерівцями», бо вони проти тези Путіна про «один народ», яким він неодноразово називав росіян та українців.

Російська пропаганда продовжує перекручувати історичні факти. Так, Андрій Марчуков, старший науковий співробітник

Інституту російської історії РАН, повідомив, що у всього козацтва, зокрема й запорізького, насправді російське коріння. Він розповів, що багато козацьких військ були породженням російської державності, вірою та правдою служили Російській імперії і боролися за її межі. Марчуков зазначив, що саме тому з історичного погляду Росія не має права віддавати історію козаків, зокрема запорізьких, не кажучи про слобідське козацтво. Водночас він заявив, що у лавах донського козацтва присутні сепаратисти, яких активно підтримує нинішній київський режим [6].

Етнічні казаки розглядають себе не як додаток до Російської держави, а як самодостатній народ зі своїми національними інтересами. Історично вони ідентифікують себе з територіально-політичними утвореннями, що існували в минулому, від історичних козацьких військ до Кубанської народної республіки і Донської Республіки, що виникли під час громадянської війни.

У 2019 р. був ініційований Казачий національний марш на Москву. Його вимогами мали стати визнання козаків народом і розпуск «реєстрового козацтва». Не дивно, що цей марш влада заборонила. Критичний настрій до чинної влади – відмінність казацького націоналістичного середовища від «реєстрового козацтва». Олексій Келін, який у 2018 р. отримав титул похідного отамана Всевеликого Війська Донського від його зберігача на еміграції – Ярополка Міхеєва, зробив вагомий внесок в ухвалення владою Праги рішення про демонтаж пам'ятника маршалові Коневу, а також у визнання чеським суспільством заслуг власівців перед празьким повстанням. Отаман О. Келін засудив залучення козаків до зовнішньополітичних авантур Кремля та заявив, що жодних спільних інтересів у чинного режиму й козаків немає. Він назвав абсолютно неприйнятним знаходження природних (родових) козаків у лавах прокремлівських організацій [3].

Крім того, існують невеликі групи казаків, яких також можна назвати опозиційними до «офіційного казачтва». Наприклад, т. зв. червоне казачтво, яке намагається поставити питання в ООН про передачу казакам Сахаліну й виплату Росією 5 млрд доларів контрибуції за геноцид казаків. Про засудження їхньої діяльності йшлося 27 січня 2022 р. на конференції «Медіасфера як простір консолідації російського казачтва». Організатором конференції був Синодальний комітет Російської Православної Церкви у взаємодії із казачтвом [4].

Отже, у сучасній війні Росії проти України агресор активно використовує пропагандистський наратив про казачтво. Перед Україною стоїть завдання не лише протидіяти йому, а й активно використовувати казацький чинник для дестабілізації та розпаду Росії.

Джерела та література

1. Всероссийская перепись населения 2010 г. Национальный состав населения Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus_nac_10.php.
2. Закон РСФСР от 26.04.1991 N 1107-1 (ред. от 01.07.1993) «О реабилитации репрессированных народов» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://legalacts.ru/doc/zakon-rsfsr-ot-26041991-n-1107-1-o/>.
3. Казачий национализм и перепись 2020 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.idelreal.org/a/30826885.html>
4. Консолидация российского казачества. Кого. С кем, для чего или против чего? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://kazak-center.ru/news/konsolidacija_rossijskogo_kazachestva_kogo_s_kem_dlja_chego_ili_protiv_chego/2022-01-27-4168.
5. ОКУПОВАНИ. Як РФ намагається привласнити й легалізувати території, активи та життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zn.ua/ukr/internal/okupovani-jak-rf-namahajetsja-pri-vlasniti-j-lehalizuvati-teritoriji-aktivi-ta-zhittja-.html>.

6. Российская пропаганда «присваивает» запорожских казаков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.facenews.ua/news/2019/442429/>.
7. Утверждена Стратегия государственной политики в отношении российского казачества на 2021–2030 годы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kremlin.ru/acts/news/63878>.

Туренко Олег

*Доктор філософських наук. Доцент
Професор кафедри загальноправових дисциплін
Донецький державний університет внутрішніх справ
(м. Кропивницький, Україна)*

ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦЬКОГО РУХУ В СУЧАСНУ ДОБУ

Відносно мирне життя українського суспільства в лютому 2022 р. остаточно залишилося в минулому. Більшість громадян України на власному досвіді переконалися, що для ефективного спротиву «північному сусіду» необхідний певний рівень групової консолідації та перевірені часом соціальні інституції. Історія знає багато різноманітних форм боротьби з ворогами українського народу. Втім, історичні корені вільного руху української нації знаходяться в козацтві, яке з часу свого виникнення і до сьогодні виступає національним символом прагнення українців до свободи, історичним доказом здатності українців до політичної самоорганізації та майстерності у веденні масштабних (іноді загальноєвропейських) військових дій.

Звісно, в умовах гібридної війни одним з першочергових завдань ворога було світоглядно розпорошити, зганьбити всі соціокультурні символи українців. Ця справа не є чимось інноваційним для путінського режиму, оскільки стала продовженням російсько-радянської спадщини й на певному рівні досягла своєї мети. Українське козацтво не змогло консолідуватися в єдину громадську або політичну організацію, перетворившись на велику кількість не зрозумілих за своїм завданням угруповань. Так українське козацтво відійшло на маргінес публічного життя. Зі свого боку путінська адміністрація використала козацький «бренд» для формування гібридного

російського козацтва, яке активно застосувала у прихованій експансії 2014 р. на сході України. Отже, українське козацтво опинилось в умовах інституційного та ідеологічного відродження, яке вимагає вирішення відправних аксіологічних принципів діяльності.

З ключових ідеологічних загроз, що створюють небезпеку процесові відродження українського козацтва в масштабах усього суспільства і, можливо, державних установ, автор визначає такі:

Загроза імперативного традиціоналізму. Суть цього явища добре проявляється в міфологемах «русского міра» чи руху «Талібан», які вимагають від своїх adeptів суворого наслідування старого соціально-політичного укладу життя, без урахування модерних інновацій; це світоглядне занурення в аксіологічні установки архаїчного світу деспотизму, де відсутні будь-які можливості формування особистості. Зі свого боку українське козацтво мусить запропонувати власну модель соціально-політичного укладу та методів військово-виховних дій, які б об'єднували традиціоналістські цінності й модерний революціонізм. Водночас слід нагадати, що т. зв. країни успішної модернізації (Японія, Туреччина тощо) були вимушені відмовитися від більшості інституцій традиціоналістського суспільства (самураї, яничари). Утім, ідеологічно це не відбулося, трансформовані традиціоналістські ідеологеми залишилися на службі інтересів національних держав.

Розбещений індивідуалізм. Це явище притаманне суспільству споживання та етапу інформаційної доби розвитку європейської цивілізації. Завдяки постмодерним реаліям сформувався новий тип індивідуальності – розбещена особа, яка не обмежується у своїх бажаннях, упевнена, що все дозволено і що вона не має жодних обов'язків перед суспільством. Ця напівдитяча особа має завершені судження про всі речі світу й апріорно не має жодного авторитету, щоб слідувати його

настановам. У власній соціальній практиці цей індивід егоїстично шукає підтвердження своєї дивовижної унікальності й не має мотивації та навичок подолання життєвих негараздів, тривалої самопожертви заради колективних цінностей. Історичну спадщину він розглядає гордовито зверхньо, як дещо спрощене й відстале. Відтак українське козацтво для більшості з таких сучасників є давно вмерлим архаїзмом, який не підлягає відродженню. Одним із дієвих методів протистояння цьому соціально-світоглядному явищу є формування козацького міфу – епічного образу ідеальних героїв. Цей національний міф мусить бути призначений дітям молодшого віку, які в подальшому можуть сформувати соціальну базу українського козацтва.

Інфантильна держава. Українська держава не є прикладом послідовного й систематизованого впровадження національних інтересів у більшість сфер публічного життя. Рух на централізацію українського козацтва де-факто не був підтриманий державою, а, скоріше, робилося все, щоб цього не відбулось. І поки немає ознак, що державна бюрократія чи політичні сили усвідомили значення відродження українського козацтва і змінили свою практичну діяльність. Загалом уявити, що уряд «випадкових людей» здатен вирішувати загальнонаціональні гуманітарні питання, які мають далеку темпоральну перспективу в майбутньому.

Отже, процес відродження такого традиціоналістського інституту українського народу як козацтво є складним і багаторівневим питанням, яке потребує масштабного державно-правового вирішення та мобілізаційного стану громадянського суспільства.